

Vejledning for økologiske fjerkræproducenter under indelukningskrav for fjerkræ

Innovationscenter
for Økologisk Landbrug

Af:

Sofie Knorr Jensen
Innovationscenter for
Økologisk Landbrug

Niels Finn Johansen
Innovationscenter for
Økologisk Landbrug

Forsidefoto

Karen Munk Nielsen

Layout

Mona Dalsgård
Veirum

Støttet af

Fonden for **økologisk landbrug**

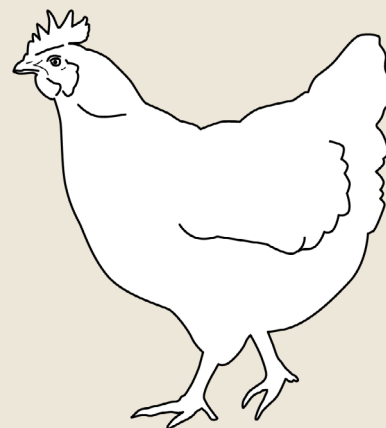
Indhold

Konsekvenser når fjerkræ udsættes for indelukning	4
Virkemidler til høj velfærd under indelukning	6
Metoder til at få fjerkræ ud under krav om indelukning	11

Fugleinfluenza er de seneste år blevet en kritisk fjerkræsygdom, der spreder sig til besætninger verden over. Sygdommen hører under gruppen af særligt smitsomme sygdomme, hvorunder der er pligt til at kontakte en dyrlæge og/eller Fødevarestyrelsen, hvis der iagttages symptomer på sygdommen i bedriftens fjerkræ. Såfremt der ved veterinære undersøgelser konstateres, at besætningen er smittet, bliver besætningen aflivet og destrueret ved offentlig foranstaltning.

Udbrud af Fugleinfluenza kan derfor give anledning store økonomiske tab. Derfor udfoldes store nationale bestræbelser for at undgå at besætninger smittes. Et af tiltagene er at indføre krav om, at fjerkræ holdes under tag, også kaldet staldpligt, i perioder hvor Fødevarestyrelsen vurderer, at risikoen for smitte er særlig stor. Staldpligten beskytter mod smitte fra vilde fugle på udearealet, men har desværre store konsekvenser både for dyrevelfærden og for økonomien hos økologiske producenter af æg og kyllingekød.

Formålet med nærværende vejledning er at anvise løsninger på, hvordan man sikrer bedst mulig velfærd under indelukningskrav.

Konsekvenser når fjerkræ udsættes for indelukning

Velfærd og adfærd

Indelukning af fritgående fjerkræ skal altid gøres med omhu. Den manglende adgang til udearealet er en frustrerende situation for slagtekyllingerne og hønerne. Fjerpilning er et af de første tegn på, at der er mistroivsel hos dyrene. Når de fratages deres udeareal, mister de deres muligheder for beskæftigelse og fødesøgningsadfærd. Frustrationerne kan vendes mod andre dyr i flokken og derved give fjerpilning og i værste fald kannibalisme. Stress, fjerpilning og især kannibalisme kan være årsag til at andre sygdomme vinder indpas i flokken. Stress forringer immunforsvaret, manglende fjer gør fjerkræet mere sårbart over for fysiske påvirkninger, herunder temperaturen, og

skader/sår opstået på grund af kannibalisme kan være indgangsport for bl.a. rødsyge -, pasteurella - og Coli- bakterier.

Da fjerkræ, her specielt hønerne, er vandedyr, kan indelukning føre til klumpning ved de nu lukkede udgangshuller, hvilket potentielt kan koste mange døde høner.

Problemerne synes at være størst i de små hønsehold, fordi næsten alle høner bruger det meste af deres vågne tid på udearealet. Indelukning af sådanne flokke opleves af hønerne som en radikal indskrænkning af deres adfærdsmuligheder.

Foto: Sofie Knorr Jensen

Foto: Erik Fog

Fjerkræ får rig mulighed for at udføre naturlig adfærd på udearealet i form af skrabeadfærd og støvbadning, hvilket mindsker risiko for stress og frustration.

Staldmiljø

Indeklimaet i stalden kan sagtens ske at forværres, når der sker indelukning. Det kan ske på baggrund af lukning af udgangshuller, flere dyr indenfor om dagen og/eller på grund af, at mere gødning afsættes indenfor. Dette kan resultere i en tung strøelse, som afgiver mere ammoniak til luften. Den manglende ventilation fra udgangshullerne kan medføre yderligere forværring af luftkvaliteten. Høner og slagtekyllinger er meget følsomme overfor dårlig luft, så dette kan medføre lavere produktivitet samt fjerpilning i flokken.

Produktivitet

Når hønerne bliver stressede, kan deres produktivitet falde. I værste fald kan de gå ud af æglægning. For slagtekyllingerne kan det give en dårligere tilvækst. Der kan også ske en stigning i dødelighed i dagene efter indelukning. Den normaliserer sig ofte igen, men kan forblive høj, hvis der opstår problemadfærd i flokken i form af fjerpilning og kannibalisme.

Fjerpilningen kan også gøre, at dyrene har behov for at indtage mere foder for at kunne holde varmen. Det højere foderoptag uden en ligeledes højere produktivitet er skidt for produktionsøkonomien.

Foto: Sofie Knorr Jensen

Æggene kan både blive færre og mere beskidte under indelukning af høns.

Der er ved ægproduktioner også en risiko for, at andelen af beskidte æg øges. Dette er på grund af, at når al gødning aflægges indenfor, vil staldmiljøet forværres, så hønerne slæber mere snavs med i rederne.

Virkemidler til høj velfærd under indelukning

Berigelse

Målet med berigelse er at imødekomme fjerkræets behov for at udføre naturlig adfærd, herunder fødesøgning, undersøgende - og komfortadfærd. Et udeareal giver i høj grad mulighed for disse adfærdsformer. Så under indelukning, er det vigtigt at sikre, at disse adfærdsformer stadig kan udføres, bare indenfor.

Strøelse

To af fjerkræets naturlige adfærdsmønstre er fødesøgning og støvbading. På tørre udearealer ses der ofte huller fra høner, der har ligget og basket rundt. For at de kan udføre denne adfærd indenfor, skal det sikres, at der er tør strøelse til dem.

- Hvis den tilstedeværende strøelse ikke er tør og luftig, bør der suppleres med ny strøelse til at støvbade og skrabe i.
- Hvis strøelsen er våd eller skorpet bør den muges ud og ny strøelse lægges ind
- Suppler strøelsen i form af halm, hø eller høvl-spånere efter princippet "lidt men tit", og med tit menes hver dag.
- Det er vigtigt, at den anvendte strøelse er af en type som dyrene er interesserede i, så de bruger tid på at undersøge, evt. også æder lidt

Foto: Tomas Fibiger Nørfelt

En porøs strøelse sikrer, at fjerkræ stadig kan udføre skabeadfærd og støvbade.

af den. Snittet halm af hvede eller byg er i den sammenhæng den bedste strøelse.

- Bland gerne lidt groft sand i strøelsen, så dyrene kan finde kråsesten i strøelsen.

Grovfoder

For at gøre op for den manglende adgang til udearealet, hvor høenerne og slagtekyllingerne ofte udfører fødesøgning og hakker i jorden, kan man med fordel tildele mere grovfoder. Dog skal man være opmærksom på, at der ikke tildeles så meget, at fjerkræet indtager så meget grovfoder, at de ikke kan indtage nok fuldfoder og derved kommer i næringsstofunderskud.

Vedr. tildeling af korn: der bør ikke tildeles mere end 3 – 4 g korn pr. høne, og for at det har effekt på velfærden, skal det udfodres på strølsen.

Vedr. grovfoder kan i øvrigt bemærkes:

- Når økologiske høener ikke har adgang til grovfoder i hønsegården, er det et krav at der gives grovfoder på anden måde.
- Tildel derfor grovfoder indendørs, i verandaen evt. i det med fast tag overdækkede udeareal. Grovfoderet vil holde høenerne beskæftigede og fremme tarmsundheden og vil derfor forebygge at fjerpilning og kannibalisme udvikles.
- Grovfoder i form af grøntsager som salat, gulerødder (gerne med top), rødbeder, grønkål mm. er relevant i mindre hold. Bemærk, at det varer et par dage inden høenerne lærer at spise rodfrugter. Man kan hjælpe processen lidt på vej ved at findele rodfrugterne.

Foto: Niels Finn Johansen

Når der uddeles grovfoder ved fx en automatisk hængebane, igangsætter det naturlig adfærd for fjerkræ og mindsker derfor risiko for adfærdsudfordringer.

- Ensilage af forskellig art er relevant i større hold. Det kan være helsædsensilage af majs, korn, bælglplanter eller kløvergræsensilage. Al ensilage bør være finsnittet. Man kan give 20 – 30 g pr. høne pr. dag, udfodret på strølsen eller i høhække. I de store erhvervsmaessige besættninger vil man normalt have et hængebaneanlæg med automatisk udfodring. Se ovenstående billede.
- Frisk græs er også en mulighed, men hér er det vigtigt at græsstråene er korte, taget ved et meget tidligt slæt eller er finsnittet. Høenerne og kyllingerne er vilde med det, og risikerer at få forstoppelse hvis stråene er lange. Giv max 10- 15 g frisk græs pr. høne pr. dag.

Tilsyn/overvågning/kontakt

Det kan være en god ide at gå frem og tilbage langs de, nu lukkede, udgangshuller et par gange dagligt for at modvirke klumpning. Dette er specielt gældende i de første dage efter indelukning.

Mere menneskelig kontakt giver også stimuli for fjerkræet, hvilket de er i mangel af grundet manglende udeareal. Samtidigt giver det producenten og de ansatte muligheden for at observere, hvorvidt dyrene er mere stressede, samt om der er sket en stigning i stressniveau, fjerpilning og aggressive hak i andre dyr.

Slagtekyllingerne er klar til at komme ud på udearealet via udgangshullerne. Ved den første periode af indelukning kan der opstå klumpning ved de lukkede udgangshuller, for dyrene forventer, at de åbner sig.

Foto: Maja Bakke

Management i stalden

Når der er mere dyretrafik indenfor, kan det give ophav til et dårligere indeklima. Desværre er fjerkræ meget følsomme over for dårlig luftkvalitet og mangelfuldt skrabemateriale. Dette gør, at der kan være behov for ekstra tiltag for at sikre staldmiljøet under indelukning.

Ventilationssystem

Ved lukning af adgang til udearealer samt flere høner eller kyllinger i stalden, kan luften blive forværret. Derfor skal der holdes øje med luftkvalitet og det vil være naturligt, at der er behov for at skrue op for ventilationssystemet.

Strøelse/udmugning

Når dyrene afsætter mere gødning indendørs, er det naturligt, at strøelsens kvalitet kan falde. Ikke nok med, at der er mindsket mulighed for støvbadning, men en våd og klappet strøelse udskiller mere ammoniak og har dårlig evne til at absorbere kvælstof fra gødning, hvilket også øger mængden af ammoniak i luften. Derfor kan der være behov for hyppigere udmugning – fx med en fordoblet hyppighed sammenlignet med under normale omstændigheder.

Dæmp lys

Når man i daglig tale snakker om at dæmpe lys, så er der tale om lysstyrken (intensiteten), ikke om dagslængden. Hos høns må man aldrig reducere dagslængden. Som udgangspunkt skal høns have så høj lysstyrke, at de kan finde rundt i stalden. Det vil i praksis sige at lysstyrken skal være omkring 15 – 20 lux.

Omvendt er det også sådan, at meget høj lysstyrke øger risikoen for kannibalisme i situationer, hvor hønerne eller kyllingerne er stressede. I tilfælde af, at der observeres stressede dyr eller fjerpilning, bør lyset sænkes hvis muligt. Da fjerkræ reagerer meget på lys, vil en sænkning gøre dem roligere. Der skal dog være opmærksomhed på, at lyset ikke sænkes til et punkt, hvor dyrene ikke længere kan orientere sig i hvor føde, vand, siddepinde og redekasser er.

Derfor bør man, når man lukker af til udearealet, sikre sig, at lysstyrken inde i stalden er moderat, dvs. som tommelfingerregel sådan, at man med rimelighed kan læse avisen derinde. Vær i den sammenhæng særlig opmærksom på vinduer og evt. andre åbninger. Solen bør ikke kunne skinne direkte ind til hønerne. Sæt evt. gardiner eller andet for vinduer og åbninger. I økologiske stalde skal der være adgang for dagslys, men lyset må gerne være diffust eller indirekte.

Foto: Niels Finn Johansen

Foto: Niels Finn Johansen

Her ses to eksempler på lys. Et almindeligt, hvidt lys i hønnekeopdræt samt et rødt lys i en æglæggestald. Den røde nuance beroliger dyrene i tilfælde af, at de er stressede eller frustrerede.

Farve på lys

Hvis man har lysgivere, hvor farven kan ændres, kan man med fordel gøre lyset en smule mere rød i kuløren, hvis man observerer, at dyrene opfører sig stresset under indelukningen. Dette kan hos høner eventuelt gøres i kombination med en sænkning af lysintensitet med fx 5 lux. I nogle nye lysanlæg med LED lys er der indbygget en farveregulering således, at når man reducerer lysstyrken, så bliver farven automatisk mere rød. Sådanne anlæg anbefales.

I mindre stalde er man oftest nødt til at male lyskilderne mere eller mindre til for at dæmpe lyset. Der bør anvendes rød farve. Til det formål kan det anbefales at bruge oxydrødt, det pulver man blander i kalken når man vil kalke huse røde. Det røde pulver røres op i vand og males på lamperne med en pensel. Oxydrødt har den fordel sammenlignet med rød maling, at det kan fjernes igen, når der ikke længere er behov for lysdæmpning. Oxydrødt kan købes i de fleste tømmerhandlere.

Hvis kannibalisme er opstået?

I de tilfælde hvor der er opstået kannibalisme, er man nødt til at dæmpe lyset kraftigt. Straks man ser den første høne med blødende sår, skal man begynde at dæmpe lyset. Herefter skal man holde skarpt øje med flokken. Kommer der flere med blødende sår, dæmper man mere - og mere, indtil kannibalismen ophører. Gerne i kombination med, at nuancen af lyset gøres rødt. Efter nogle dage uden kannibalisme begynder man igen forsigtigt at øge lysstyrken, idet man naturligvis iagttager flokken nøje og sikrer, at kannibalismen ikke genopstår. Under denne proces bør man i ægproduktionen samtidigt give hønerne et mere koncentreret foder for at sikre, at de ikke er i underskud af næringsstoffer.

Det bemærkes, at kannibaliserede dyr skal fjernes fra stalden. Let skadede dyr kan isoleres i separate rum indtil sårene er helet. Svært skadede dyr skal aflives. Mere viden om fjerpilning og kannibalisme kan hentes i Fjerpilningsnøglen.

Metoder til at få fjerkræ ud under krav om indelukning

De seneste år er "Bekendtgørelse om bioforanstaltninger mod avicær influenza" trådt i kraft, samtidig med at Fødevarerstyrelsen har udstedt krav om indelukning. Det forventes, at bekendtgørelsen også vil beholde sin nuværende form de

kommende år. Bekendtgørelsen tillader producen-ter at lukke dyrene ud, hvis der gennemføres tiltag for at mindske risikoen for smitte på udearealet. Disse tiltag er:

1. Etablering af et ikke-overdækket udeareal på maksimalt 40 m²
2. En voliere eller indhegning med overdækning af fast tag
3. En voliere eller indhegning overdækket med net eller tråd
4. Komplet overdække af areal med store buske eller trækroner

Kilder: BEK nr. 1445 af 22/11/2022 og BEK nr. 391 af 18/04/2023.

Hvis man laver disse tiltag, mindskes risikoen for mistrivsel under indelukning, da dyrene ikke mister adgangen til udearealet. Samtidigt bibeholdes den naturlige ventilation fra udgangshullerne. Det skal bemærkes, at for punkt 2-4 behøver hele

hønsegården ikke at blive overdækket. Størrelsen af den etablerede indhegning/voliere behøver i indelukningsperioden ikke være i overensstemmelse med det økologiske arealkrav på 4m² til høner og slagtekyllinger.

Etablering af et mindre udeareal

Det er lovligt at etablere et udeareal på 40 m² uden, at der skal laves overdække. Dette er specielt brugbart for producenter, der har mobile huse og som ikke har store flokke sammenlignet med producenter med fast stald og mange dyr.

Et mindre udeareal lader hønerne komme ud, men på meget mindre plads end de er vant til – specielt i større flokke.

► Fordele

Det kan etableres hurtigt, så hønerne ikke udsættes for komplet indelukning i lang tid.

Det kræver ikke indkøb af store mængder materialer at sætte op.

Det er hurtigt at fjerne igen, når indelukningskravet ophæves.

► Ulemper

Hønerne kan blive frustrerede over manglende plads, da 40 m² er småt for en flok på f.eks. 500-3000 høns.

Høner, der forsøger at flyve ud, kan sidde fast i nettet og i værste fald dø. Dette kan ligeledes ske for vilde fugle, der forsøger at komme ind på arealet.

Der kan ske kontakt mellem høner og vilde fugle gennem nettet.

Hvis det ikke fæstnes ordentligt, er der risiko for at indhegningen brister.

Overdækning med fast tag

Overdækning med fast tag kan fx være med flytbare læskure, eksisterende tomme stalde, eller en drivhustunnel. Udfordringen med fast tag er, at det kan tage alt lyset, hvis det ikke har vinduer af en slags. Der er drivhustunnelen god, da der er rigeligt lyst.

Foto: Johanne Schimming

En drivhustunnel giver hønerne adgang til et lyst udeareal, men overholder stadig kravet om overdækning.

► Fordele

Dyrene får mere plads.

Kan bruges til andre formål når indelukning af fjerkræ ophæves.

► Ulemper

Drivhustunneller kan have en meget høj lysintensitet og deraf risiko for fjerpilning/kannibalisme hvis hønerne er stressede.

Det ekstra areal bør ikke fungere som den egentlige stald.

Høns kan hakke plasticvæggen på drivhustunnel/telt eller lignende i stykker indefra, derfor bør sættes en fast plade på for neden.

Tilbygninger kan blive mørke om vinteren og kræve lys for, at fjerkræet kan bruge arealet i hele lysperioden.

Især for eksisterende bygninger f.eks. maskinhuse bør alt inventar og maskiner fjernes, da det ellers kan fungere som redeplads for høner.

Overdækning med net

Det er tilladt at lukke fjerkræ ud på trods af indelukningskrav, hvis udearealet bliver overdækket med et net eller mågetråd. Det mindsker risikoen for kontakt mellem vildtfugle og fjerkræene. Afstanden mellem måge-trådene må højst være 20 cm, og trådtypen skal være farvet polyester- eller en nylontråd med en diameter på 1,5-2 mm.

Foto: Sofie Knørr Jensen

Det er arbejdskrævende at overdække et udeareal, men det gør, at hønerne ikke mærker effekten af indelukningskravet.

► Fordele

Hvis der etableres mågetråd eller anden form for net over et større areal, vil de negative effekter af indelukning ikke opstå.

► Ulemper

Det kræver meget net og meget arbejdskraft at sætte nettet op.

Det kan tage noget tid, hvilket gør, at dyrene ikke kommer ud den/de første dag(e) af indelukning.

Nettet kan gå i stykker og kræve øjeblikkelig reparation for at undgå lovbrud.

Overdække med træer og store buske

Hvis udearealet er dækket af træer og store buske, må fjerkræene godt lukkes ud under dem. Her er det dog vigtigt, at beplantningen allerede er en del af udearealet eller er økologisk godkendt, dvs. en del af bedriftens harmoniareal og økologisk godkendt. Altså kan man ikke flytte et mobilt staldsystem hen til et skovareal og lukke dem ud i det.

Hvis trækrone/buskene ikke lukker fuldt ud mod himmelen, skal der overdækkes på anden vis. Altså skal der fx etableres net ved lysåbningerne mellem træerne samt lysåbningerne mellem træerne og stalden.

Foto: Niels Finn Johansen

Det er svært at etablere træer tæt på en fast stald. Ved dette udeareal vil der være behov for etablering af et net mellem stalden og de store træer for at hønerne har adgang til stalden igen.

► Fordele

Hvis træerne allerede er en stor del af udearealet, kræver det ikke indkøb af store mængder materialer.

Hvis hele arealet er dækket af træer/buske uden lysåbninger, behøves dyrene ikke at blive lukket ind under etablering af overdække.

Træerne giver også høj velfærd, når der ikke er staldpligt.

► Ulemper

Der vil sjældent være komplet dække af træerne, hvilket kræver en indsats i form af at lave overdække med net mellem træer og stalden.

Det er svært at etablere træer og buske i et eksisterende udeareal, som bliver brugt og slidt af dyr. Derfor er der oftest kun store stærke træer der, hvor stalden er etableret efter træerne.

Hvis der er lysåbne områder ude i arealet med træer, kan man være nødsaget til at hegne sådanne områder fra, så fjerkræet ikke har adgang til disse.

Innovationscenter for Økologisk Landbrug håber, at denne vejledning vil hjælpe med at få højerne og slagtekyllingerne godt gennem indelukningsperioden, så de er klar til at nyde det, når de endnu en gang kommer under åben himmel.

Tak for læsningen.

Denne vejledning er skrevet i forbindelse med projektet "Dyrevelfærd under fugleinfluenza", som er støttet af:

Fonden for **økologisk landbrug**

Innovationscenter
for Økologisk Landbrug